

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ PEDAGOGICAL VALUE OF UKRAINIAN CHILD FOLKLORE

Українська народна музична творчість має величезний виховний потенціал. Традиційний дитячий фольклор віками виконував роль своєрідної школи, що поряд з іншими факторами формувала естетичні смаки, розвивала музичні здібності підростаючого покоління. Дитячий фольклор існував як суттєва частина загальнонаціональної народної пісенності.

У статті розглядається вплив народної творчості на естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку. Наголошується на важливій ролі використання дитячого фольклору в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: дитячий фольклор, українська народна пісня, народознавство, молодший шкільний вік, естетичне виховання.

Украинское народное музыкальное творчество имеет огромный воспитательный потенциал. Традиционный детский фольклор во все века выполнял роль своеобразной школы, которая вместе с другими факторами формировала эстетические вкусы, развивала музыкальные способности подрастающего поколения. Детский фольклор существовал как важная часть общенациональной народной песенности.

В статье рассматривается влияние народного творчества на эстетическое воспитание детей младшего школьного возраста. Подчеркивается важная роль использования детского фольклора в образовательном процессе учреждений общего среднего образования.

Ключевые слова: детский фольклор, украинская народная песня, народоведение, младший школьный возраст, эстетическое воспитание.

Ukrainian folklore has an enormous educational potential. During ages traditional child's folklore plays the role of original school, that next to other factors formed aesthetically beautiful tastes, developed the musical capabilities of rising generation. Child's folklore existed as substantial part of national folk song. Therefore many composers paid regard to importance of education of rising generation on works, based on folklore material.

In the article influence of folk creation is examined on aesthetically beautiful education of children of midchildhood. It is marked on the important role of the use of child's folk-lore in the educational process of establishments of universal middle education.

Key words: child's folklore, Ukrainian folk song, ethnology, midchildhood, aesthetically education.

УДК 784.4:78.07

Богдан З.П.,

викладач кафедри музичних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

Ткачук С. М.,

викладач кафедри музичних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми. У час зміни ідеалів, коли відбувається стрімка переоцінка духовних і культурних цінностей, найменш стійкою стає моральна життєва основа у зростаючого покоління. Тому сьогодні особливо гостро постає проблема виховання естетичної культури особистості дитини.

Художньо-естетичне виховання неможливе поза освоєнням системи цінностей, що існують або розвиваються у суспільстві. Оскільки естетичне виховання здійснюється за допомогою мистецтва, його зміст повинен охоплювати вивчення й прилучення учнів до різних видів і жанрів музичного мистецтва, адже жоден засіб виховання не діє на молодшого школяра так сильно, як українська народна пісня.

Серед розмаїття проблем, які стоять перед українською державою, – проблема національного виховання, визначальним чинником якого є успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду [1, с. 14].

Український народ споконвіку відрізнявся своїми мистецькими здібностями. Емоційна насиченість української традиційної культури, невичерпна енергія, завзяття, високий мистецький рівень яскраво відображають світогляд, естетичні вподобання, саму психологію українського народу.

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті визначено основну мету освіти, спрямованої на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Осмилення проблеми музичного виховання засобами народної музики як однієї з найактуальніших проблем національної освіти в Україні здійснено в наукових працях вітчизняних (А. Авдієвський, І. Бех, А. Болгарський, В. Верховинець, І. Зязюн, А. Іваницький, А. Кречківський, О. Коваль, О. Кононко, О. Лобова, Л. Масол, С. Науменко, Т. Науменко, Г. Падалка, Е. Печерська, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Русова, Т. Танько, Н. Фоломєєва, В. Шацька, А. Шевчук) та зарубіжних (А. Арісменді, Е. Жак-Далькроз, З. Кодай, М. Монтессорі, К. Орф, Ш. Судзуки, Б. Трічков) вчених-педагогів.

Однак, незважаючи на вагомий теоретичний та практичний внесок існуючих досліджень у розв'язання означеної проблеми, в музично-педагогічній галузі освіти бракує системного дослідження становлення особистості дитини засобами українського фольклорного матеріалу.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та дослідження педагогічного значення українського дитячого фольклору.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної педагогічної теорії і практики є створення системи національної освіти і виховання; системи, адекватної потребам українського державотворення й формування високоосвічених, духовно багатих і морально стійких особистостей, гідних громадян демократичної європейської держави. Створення такої виховної системи націлює на істотні зміни в системі народної освіти, зокрема в суспільному дошкільному та шкільному вихованні.

Як зазначено в «Концепції національного виховання», визначальним є принцип народності виховання, що зумовлює потребу у формуванні насамперед національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу [3].

Один із шляхів духовного відродження України – прилучення школярів до українського літературно-музичного фольклору. В останні роки підвищується інтерес до народної творчості. Так, у школах України впроваджено новий предмет – народознавство, організовують спеціальні фольклорні класи. Проте знати й розуміти історію України й народну творчість повинні не тільки учні, які вчать у фольклорних класах, а й усі, хто живе в Україні, оскільки це – моральний обов'язок будь-якої культурної людини.

Поняття «дитячий фольклор» увійшло до науки порівняно недавно. Проте новизна терміну не пов'язана з пізнім походженням цього виду фольклору. Відповідним фольклорним текстам притаманна глибока старовина.

Дитячий фольклор – це сукупність зразків усної народної творчості, яка складається із класичних та сучасних фольклорних форм і функціонує в дитячому середовищі або виконується спеціально для дітей [2, с. 2].

Отже, дитячий фольклор – це, передусім, зразки усної народної словесності, призначені для дітей. Створені старшими поколіннями для молодших, такі тексти є складовою частиною дитячого фольклору (наприклад, колисанки).

Інша частина – це твори, які функціонують у дитячому середовищі, але водночас побутують і як зразки певного фольклорного жанру (наприклад, загадки).

Дитячий фольклор – також і власне усна творчість дітей, яка виникає, наприклад, у процесі гри та комунікації. Зразки цієї творчості живуть лише в дитячому середовищі.

Дитячий фольклор – багатожанрова система, що складається з прозових, речитативних, пісенних та ігрових творів. До дитячого фольклору зараховують як творчість самих дітей, так і твори, що виконуються для дітей дорослими.

Визначальні риси дитячого фольклору – своєрідність відображення в ньому реального

життя, органічне сплетіння елементів реальності й фантастики, потяг до гри словами, їхнім змістом, до таємничості, загадковості.

Мета дитячого фольклору – дати дитині перші відомості про навколишній світ, людські стосунки, засобами мови колисанок, забавлянок, потішок, формувати кращі риси характеру.

Фольклор – цілісна й відкрита жанрова система. Пізнати його особливий світ можна, осягнувши єдність, взаємозв'язок образів, мотивів, сюжетів, тобто всіх частин цієї цілісної системи. Така система дає можливість людині зрозуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, про що свідчать збережені традиції родинної і календарної обрядовості та записи фольклорних творів.

Відповідно до сучасної педагогічної класифікації дитячого віку розрізняють фольклорні твори для малят, для дітей дошкільного віку, молодшого шкільного та середнього шкільного віку.

Дослідники усної народної творчості поділяють дитячий фольклор на три групи:

1) різні види фольклору, створені дорослими спеціально для дітей (колискові, забавлянки, небиліці, скоромовки);

2) твори, що поступово перейшли до дітей із фольклору дорослих (казки про тварин, обрядові пісні, загадки, прислів'я, приказки);

3) власне дитячий фольклор, створений самими дітьми (ігрові пісні, лічилки, жарти).

І. Безрукова визначає такі групи дитячого фольклору:

1) твори дорослих для дітей;

2) твори, що втратили значення в житті дорослих і перейшли до дітей;

3) твори, складені самими дітьми [1, с. 10].

У праці «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський розповідає про той добродійний вплив, який справило на його вихованців виконання українських народних пісень. Рідна пісня, визначаючи поетичне бачення навколишнього світу, допомогла виховати в дітей естетичне ставлення до природи, тонкість сприймання, емоційну чуйність. Крім того, пісня розкрила перед дітьми рідне слово як величезне духовне багатство українського народу [6].

Молодший шкільний вік є тим сензитивним періодом, коли діти особливо сприйнятливі до педагогічного впливу. Їх художній смак тільки формується, і якщо з раннього віку дитина слухає і виконує народні пісні, слух поступово засвоює їхні мелодичні й ритмічні особливості, ці пісні запам'ятовуються, стають звичними, близькими [2, с. 2].

Водночас важливо враховувати, що діти молодшого шкільного віку особливо сприйнятливі до педагогічного впливу, однак їхній художній смак розвинений ще недостатньо, він тільки формується. І якщо з раннього віку дитина слухає і виконує народні пісні, її слух поступово засвоює

мелодичні й ритмічні особливості музики, вони запам'ятовуються, стають їм звичними, близькими.

Естетико-педагогічне значення українського дитячого фольклору багатопланове: він сприяє розвитку мислення, естетичних почуттів, мовлення, уяви, вихованню моральних чеснот, емоційної чуйності й почуття гумору.

Побувають різні жанри української літературно-музичної народної творчості: пісні, частівки, забавлянки, заклички тощо. Жартівливі пісні, як й інші жанри дитячого літературно-музичного фольклору, є незамінним засобом розвитку мовлення дітей. Вони допомагають сформувати естетичний смак, виховати любов до української мови, сприяють розвитку дитячої творчості.

Стимулюють розвиток творчої фантазії дітей лічилки, які можуть бути потішними й поетичними. За допомогою лічилок можна розширити словниковий запас малюків, розвинути чутливість до змістових та інтонаційних відтінків слів. Важливо, що діти не тільки використовують лічилки, а й самі їх придумують.

Привертають увагу дітей такі оригінальні жанри народно-літературної творчості, як загадки та скоромовки. Вони не лише розкривають особливості рідної мови, а й вчать мислити.

«Українці обдаровані природою великими музичними здібностями і поетичним талантом, мають порівняно з іншими східнослов'янськими народами найбагатшу, найрозвиненішу народну поезію», – наголошує у своїх дослідженнях О. Семенов [5, с. 20].

Народна пісня є одним із найбільш популярних жанрів музичного мистецтва. Світ пісенної культури українського народу безмежний – це скарбниця людської духовності, що полонить почуття, розум і серце. В українській пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні та естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючих поколінь у дусі високої духовності та моралі, тому українська народна пісня має стати основою музичного матеріалу, що використовується на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх школах.

Щоб по-справжньому пізнати свій рідний народ, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. І не тільки культуру, що створена талановитими архітекторами, художниками, музикантами, акторами, письменниками, вченими, але й ту, що впродовж багатьох століть творилася і плекалася в народному середовищі, передавалася від покоління до покоління, безперервно розвивалася і водночас зберігала певні стійкі свої риси, які утверджувалися, поширювалися, тобто ставали традиційними.

Ця традиційна культура тісно пов'язана з природними умовами, історичним буттям народу,

способом його життя, діяльністю, характером, психологією.

У формуванні цілісної, самодостатньої, інтелектуально й духовно розвиненої особистості вбачала найголовніший сенс С. Русова. «Виховання мусить мати метою виробити людину з широким розумінням своїх громадських обов'язків, з незалежним, високорозвиненим розумом, братерським почуттям всіх людей, людину, здатну до роботи, таку людину, яка ніде, ні за яких обставин не загине морально і фізично й приведе в життя свою незалежну думку» [4, с. 49].

Сьогодні кожному з нас надає широкий вибір можливостей, зокрема й у сфері виховання дітей. Новітні методики з'являються мало не щодня. Якісь із них шкільні педагоги вважають прийнятними для себе, якісь – відхиляють, прагнучи обрати лише найкраще для успішного розвитку дітей. Багато передових педагогів для реалізації основних виховних завдань обирають етнопедagogіку, що несе в собі глибокі моральні, етичні та естетичні засади і зорієнтована на загальнолюдські й національні цінності.

Етнопедagogіка – галузь педагогіки, що включає в себе емпіричні педагогічні знання, навички, досвід певного етносу у вихованні підростаючого покоління. Завдання етнопедagogіки полягає в тому, щоб дитина засвоїла широке коло правил і навичок співжиття в суспільстві, оволодівши, перш за все, духовними надбаннями рідного народу.

Народним засобам виховання і їх втіленню в шкільну і сімейну практику присвячені праці В. Сухомлинського. На необхідності виховання дітей на принципах природовідповідності, культуровідповідності і народності наголошували Г. Ващенко, Г. Волков, Я. Коменський, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський.

К. Ушинський стверджував, що мета виховання тісно пов'язана з культурою рідного народу, оскільки воно створене народом і засноване на народних засадах, має виховну силу, якої позбавлені системи, що ґрунтуються на абстрактних чи запозичених в інших народів ідеях: «...Основа виховання і мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу і визначаються народним характером», тому «не можна запозичити чужого характеру і тієї системи, в якій виявляється характер» [7, с. 66].

Основні засади народної педагогіки та етнопедagogіки втілюються в практиці дошкільних та шкільних навчальних закладів у вигляді народознавчої роботи. Завизначенням Л. Крицької, Н. Косарева, В. Поплужного, народознавство – це система фундаментальних знань про конкретний народ, про особливості його трудової діяльності й побуту, менталітет, матеріальну та духовну культуру, історичний досвід і нинішній спосіб організації життєдіяльності, його традиції, звичаї,

знання про родовід людини, спосіб життя та виховання в сім'ях, про отчий край і все, пов'язане з ним, місце і роль народу в розвитку світової цивілізації тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Отже, педагогічний аспект українського дитячого фольклору спрямований на те, щоб діти засвоїли народну мораль, певні норми поведінки, етику й естетику побуту, культуру, оволоділи вміннями та навичками трудової діяльності, фізичного вдосконалення тощо. Крім того, українське народознавство має стати підґрунтям для формування в дітей патріотичних почуттів та прищеплення загальнолюдських цінностей.

Подальші розвідки, вважаємо, необхідно спрямувати на знаходження нових методів та форм впровадження дитячого фольклору в умовах нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безрукова І. Український дитячий фольклор і його використання в навчальній літературі. Рідні джерела. 2012. № 2. С. 7–14.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Фольклор і українська дитина. Шкільний світ. 2011. № 47. С. 2.
3. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Педагогічна газета. 2001. № 7 (липень).
4. Русова С. Використовуючи усну народну творчість. Початкова школа. 1998. № 10. С. 49.
5. Семенов О. У пам'яті народу // Як то давно було. Легенди, перекази, бувальщини, билиці та притчі Закарпаття у записах І. Сенька / [ред. кол.: І.М. Різак та ін.]. Ужгород: Закарпаття, 2003. С. 5–22.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти т. К.: Рад.школа. 1977. Т. 3.
7. Торопова І. Ідея народності у вихованні: (за творами К.Д. Ушинського та Ф.А.В. Дістерверга). Рідна школа. № 3. 2004. С. 66–67.